

для формування в них загальних і предметних компетентностей, виховання активних освічених громадян України.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. Закон України «Про загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>
3. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/244862959>
4. Концепція «Нова Українська школа». URL: <http://zakinppo.org.ua/images/2017/docs/10/konczepczya.pdf>
5. Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 н.р. Основи правознавства. URL: <https://is.gd/XtQ9X6>
6. Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2023/2024 н.р. Громадянська та історична освітня галузь. Освітня галузь суспільствознавство. URL: <http://surl.li/lppgp>
7. Основи правознавства. 9 клас. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.osnovy.pravoznavstva-9.pdf>
8. Правознавство. 10 – 11 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (профільний рівень). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>
9. Ремех Т. О. Методика навчання учнів 9-х класів основ правознавства: методичний посібник. К. ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 96 с.

Правове виховання в системі роботи ЗЗСО

Чаркіна Тетяна

Постановка проблеми. Побудова правової держави та громадянського суспільства в Україні вимагає підвищення правосвідомості та правової культури громадян, оскільки без них неможливо побудувати демократичну державу і суспільство. Успішне вирішення цих завдань залежить від багатьох факторів, які є в системі роботи закладів загальної середньої освіти, зокрема в напрямі правового виховання та правової освіти її здобувачів. Правове виховання – необхідна умова підвищення правової активності учнів, формування їх правової культури, умова подальшого зміцнення законності та правопорядку в суспільстві. Воно тісно пов'язане з іншими видами соціального виховання, зокрема моральним, ідейно-політичним, естетичним.

З огляду на зростання вимог до особистості в умовах розбудови правового гуманістичного суспільства в Україні все більшу роль відіграє суб'єктний підхід, ґрунтований на свідомому компетентному ставленні учасників освітнього процесу до прав і обов'язків людини в суспільстві. Такий підхід розвивається в межах гуманістичної парадигми освіти й закарбований у положеннях Конституції України та Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [1]. Увага акцентується на освіті людини не стільки як на категорії навчальної діяльності, а як на процесі, результатом якого є набуття особистістю правової грамотності, громадянської стійкості,

засвоєння нею цінностей гуманістичного суспільства, вироблення тих її смислових утворень, які забезпечують обґрунтовану суб'єктну позицію людини в сучасному світі.

Аналіз досліджень. Питання правового виховання молодого покоління досліджували О. Бандурка, Л. Горбунова, О. Кануннікова, М. Ткаченко, І. Яковець, Т. Ярошевська та інші дослідники.

Мета статті полягає в дослідженні сутності та можливостей правового виховання в системі роботи закладу загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Правове виховання – це цілеспрямований, повсякденний і систематичний вплив держави та її органів, громадських об'єднань і організацій на свідомість людей з метою виховання в них відповідного рівня правової свідомості, правової культури та зразкової правомірної поведінки.

Сутність правового виховання в системі роботи ЗЗСО полягає у формуванні в учнів правосвідомості, правової культури, правомірної поведінки засобами, способами, методами освітнього процесу. Метою правового виховання є надання учасникам освітнього процесу необхідних для нормальної життєдіяльності правових знань, формування у них правових переконань, а також формування мотивів і звичок, правомірної, соціально активної поведінки. Тобто необхідно навчити їх поважати й додержуватися законів і підзаконних актів, виробити у них стійку орієнтацію щодо законослухняної поведінки.

Завдання правового виховання:

- формування правосвідомості учнів і підвищення на цій основі їх правової культури;
- виховання поваги до правових норм, формування особистісних переконань, формування правових звичок;
- поширення правової інформації серед різних вікових і соціальних категорій, підвищення їх правової активності;
- сприяння в оволодінні всією сукупністю правових знань із різних галузей і сфер функціонування права;
- формування поважного ставлення до держави та її органів, особливо до судових і правоохоронних органів;
- прищеплення навичок правомірної поведінки, критичного ставлення до правопорушників, потреби особистої участі в боротьбі з правопорушеннями.

Правове виховання – це складна й багатоаспектна система діяльності, що забезпечує певний порядок і організацію.

До основних елементів, які складають систему правового виховання, відносяться:

- 1) *суб'єкти*, тобто державні органи, їх посадові та службові особи, громадські організації, політики, юристи, викладачі, учителі, журналісти та інші спеціально уповноважені державою особи, що здійснюють право-виховну діяльність;
- 2) *об'єкти*, тобто свідомість (думки, почуття, уявлення), воля та поведінка громадян, окремих соціальних груп або колективів, яку під час право-виховного процесу необхідно сформувати, надавши їй правових знань, навичок і вмінь;
- 3) *механізм правового виховання*, який є засобом управління право-виховним процесом і визначає межі дій, місце та значення кожного його компонента, тобто за допомогою якого суб'єкти правового виховання впливають на суспільну та індивідуальну свідомість громадян, допомагаючи їм сприйняти правові принципи і норми.

Важливе місце у процесі правового виховання належить засобам, формам і методам право-виховної роботи. *Засоби правового виховання* – це система предметів і джерел правової інформації для передачі змісту правових норм, інформації тощо. Серед них визначальними є:

- нормативно-правові акти й акти застосування норм права;
- засоби масової інформації (телебачення, радіо, комп'ютерна система Інтернет, газети, журнали);
- культурно-освітні заклади (кінотеатри, театри, будинки культури, клуби);
- заклади освіти;
- наукова і навчальна юридична література.

Правове виховання здійснюється у певних формах, серед яких виділяють такі основні:

- 1) *правова освіта (навчання)*, тобто процес передачі, накопичення та засвоєння правових знань (одна з цілей правової освіти – подолання правового нілігізму, який є антиподом правової культури, коли громадяни свідомо заперечують, ігнорують і негативно ставляться до права, чинного законодавства та правових форм організації суспільних відносин, прав і свобод інших людей: правовий нілігізм породжує правопорушення, і тому він несумісний з правовою державою);
- 2) *правова пропаганда*, тобто цілеспрямована діяльність із формування високого рівня правосвідомості та правової культури, роз'яснення правової політики держави й розповсюдження правових ідей, вимог та іншої правової інформації із застосуванням, як правило, засобів масової інформації;
- 3) *правова агітація*, тобто правовий вплив на правосвідомість і настрої, шляхом колективних та індивідуальних співбесід, виступів на зборах, а також за допомогою засобів масової інформації;
- 4) *правове самовиховання*, тобто цілеспрямована, повсякденна, систематична і самостійна діяльність з оволодіння правовими знаннями та навичками правомірної поведінки. Важливим елементом процесу правового виховання виступають різні методи право-виховної діяльності.

Метод правового виховання – це сукупність прийомів і способів, за допомогою яких здійснюється вплив на формування у населення правових знань, умінь і навичок, поваги до права й тих суспільних відносин, які регулюються та охороняються чинним законодавством.

До основних методів правового виховання належать:

- 1) *метод переконання*, який передбачає вплив вихователя на свідомість, почуття і волю вихованців різноманітними засобами з метою формування у них позитивних особистих якостей та активної життєвої позиції;
- 2) *метод позитивного прикладу*, який передбачає цілеспрямований і систематичний вплив на свідомість і поведінку вихованця сукупністю позитивних особистих прикладів із боку вихователя;
- 3) *метод заохочення*, який передбачає застосування комплексу засобів морального та матеріального стимулювання за успіхи й кращі результати в різнобічній діяльності вихованців;
- 4) *метод примусу*, який передбачає застосування таких заходів, які впливають на свідомість і поведінку невихованої частини населення і тим самим примушують їх виконувати покладені на них обов'язки та чинне законодавство всупереч їх волі. Також вихователь примушує вихованця вдосконалювати свої кращі якості і відмовлятися від шкідливих звичок.

Правове виховання може бути ефективним лише за дотримання таких провідних засад, як науковість, плановість, систематичність, послідовність і диференційованість, забезпечення комплексного підходу, а також створення сприятливих умов для реалізації розвиненої здорової правосвідомості на практиці.

Реалізуючи зміст правової освіти і правового виховання в ЗЗСО, необхідно акцентувати увагу на такі підходи:

Особистісно зорієнтований підхід, за якого в центр освітнього процесу ставляться інтереси учня. Центральною ідеєю правової освіти при цьому є виконання «Декларації прав людини», а зміст її спрямовується на виховання громадянина демократичного суспільства, патріота України, який будує свою діяльність на основі визнання абсолютної цінності прав людини. Особистісно зорієнтований підхід при формуванні змісту правової освіти передбачає врахування вікових особливостей учнів, розробку змісту кожного конкретного етапу навчання та виховання за віковою вертикаллю у взаємозв'язаному контексті всього змісту освіти і виховання.

Діяльнісний підхід, який визначає спрямування змісту правового виховання на формування вмінь, що забезпечують розвиток соціальної активності особистості. Цей підхід реалізується шляхом створення навчальних, виховних ситуацій, в яких апробуються на практиці засвоєні загальнолюдські та громадянські цінності. Реалізація цього підходу здійснюється через роботу шкільного самоврядування, шляхом реалізації глобальних проблем через локальні на основі позитивного досвіду участі учнів в окремих акціях, проєктах тощо.

Правове виховання в ЗЗСО повинно здійснюватися засобом цілеспрямованого впливу на організацію освітнього процесу за такими напрямками:

- **Створення тематичних курсів спілкування.** Ознайомлення школярів з елементами правової освіти починається вже в початковій школі на годинах спілкування.
- У середніх і старших класах на таких бесідах треба давати учням певні знання щодо теоретичних засад демократії, історичного досвіду й життя сучасних демократичних суспільств, взаємозв'язку політичної та економічної системи, прав людини і механізмів їх захисту.
- **Уведення змісту правового виховання до шкільних заходів.**
- **Розроблення та впровадження тематичних блоків у процесі виховної роботи.** Можливе введення окремих елементів змісту правового виховання при організації дозвілля та відпочинку школярів. Організація правового виховання під час позакласної та позашкільної діяльності. Для цього застосовуються найрізноманітніші форми та методи роботи: традиційні зустрічі з працівниками правоохоронних органів, з викладачами правових дисциплін ЗВО, екскурсії та експедиції, які мають право виховання спрямування, диспути, дебати, заходи змагального характеру. Це дає можливість учням набути безпосереднього досвіду в реалізації прав і свобод людини, сформуванню організаційні та комунікативні вміння.
- **Організація демократичного шкільного життя.** Школа як цілісний інститут є середовищем реалізації правової освіти і виховання. Правові навички діти засвоюють, беручи участь у повсякденному житті школи, спільноти, громади. При цьому школа може виступати як модель світу дорослих. Практичною школою демократії має стати учнівське самоврядування. Ефективне правове виховання можливе лише за реалізації прав і свобод людини в самій школі.
- **Стиль спілкування**, зокрема між адміністрацією та вчителями, має бути для учнів практичним прикладом толерантності, взаємоповаги, відкритості,

демократизму. Педагоги повинні поважати гідність учня, його право на власну думку. Необхідно залучити до співпраці зі школою батьків, культивувати й серед них правову культуру.

Узагальнюючи, можемо зробити висновок, що успішність здійснення правової освіти та правового виховання значною мірою визначається методами, які використовують педагоги в процесі роботи. Пріоритетну роль відіграють активні та інтерактивні методи, що стимулюють творчість, ініціативу, самостійне та критичне мислення. Можна використовувати також традиційні: лекції, диспути, бесіди, самостійна робота з періодикою, написання рефератів, учнівські доповіді, повідомлення. Застосування наведених форм і методів правового виховання створює умови для формування в особистості поведінкових норм, здатності адаптуватися до нових соціальних умов, орієнтуватися в них, захищати свої права, поважати інтереси та права інших. *Правове виховання може бути ефективним лише за умови створення правового простору ЗЗСО на засадах взаємної довіри, поваги до прав і свобод людини, толерантності, забезпечення умов для розвитку в учнів почуття власної гідності.*

Список використаних джерел

1. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 6 вересня 2012 р. № 5207-VI. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/244862959>
3. Концепція «Нова Українська школа». URL: <http://zakinppo.org.ua/images/2017/docs/10/konczepczya.pdf>
4. Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 н.р. Основи правознавства. URL: <https://is.gd/XtQ9X6>
5. Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2023/2024 н. р. Громадянська та історична освітня галузь. Освітня галузь суспільствознавство. URL: <http://surl.li/lppgp>
6. Основи правознавства. 9 клас. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.osnovy.pravoznavstva-9.pdf>
7. Правознавство. 10 – 11 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (профільний рівень). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>
8. Ремех Т. О. Методика навчання учнів 9-х класів основ правознавства: методичний посібник. К. ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 96 с.

Потенціал правознавства у формуванні екологічної компетентності

Грінченко Олександр

У Законі України «Про повну загальну середню освіту» зазначено «Система загальної середньої освіти функціонує з метою забезпечення: всебічного розвитку, навчання, виховання, виявлення обдарувань, соціалізації особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і здобуття освіти упродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності, дбайливого ставлення до родини, своєї країни, довкілля, спрямування своєї